

I krigens skygge

Bosnien-Hercegovina er stadig hårdt mærket af arrene fra borgerkrigen. Spirerne til fremgang er dog begyndt at kunne anes. Men vejen er lang og bliver ikke kortere af landets tunge klods om benet i form af krigens fysiske visitkort.

Af Rasmus Haargaard

10 Byggekranterne og de funklende nybyggede banker og handelscentre vidner om en by, der er på vej frem. Vækst og udvikling har præget Sarajevo siden 1995, hvor tre års bombardementer og snigskyttekrig ophørte med Dayton-aftalen, der satte en stopper for den jugoslaviske borgerkrig.

20 Men den bosniske hovedstads moderne ansigt fortæller ikke hele historien om landet Bosnien-Hercegovina. Mens omkringliggende nationer som Ungarn og Slovenien fejrer optagelse i EU, og andre, som Kroatien, står på spring som de næste i køen, har drømmen om det europæiske fællesskab lange udsigter for Bosnien. Etniske modsætninger, strukturelle og politiske problemer samt en elendig økonomi tegner billedet af situationen i landet, der er opdelt i en serbisk republik og en bosnisk-kroatisk føderation – stadig adskilt af den gamle demarkationslinje fra borgerkrigens tid.

30 »Det er et samfund, som har været meget afhængig af international hjælp og beslutningstagen, men som nu er ved at finde sine egne ben og må bevise, at landet kan begynde at klare sig selv,« siger Jens Toyberg-Frandzen, leder af UNDP i Bosnien – i folkemunde også kaldet FN's fattigdomskontor.

40 Især den etniske opdeling mellem bosniakker, serbere og kroater vanskeliggør processen i Bosnien, hvor de fleste dog er enige om det fremtidige mål: Medlemskab af først NATO og siden EU.

»Vi er kommet langt siden krigen – alene det, at der stadig er fred ni år efter Dayton. Men der er meget lang vej endnu. Først og fremmest er den største udfordring at få Bosnien-Hercegovina til at føle sig som et

50 land og ikke en fredsaftale – og dernæst at få gang i økonomien,« siger Jens Toyberg-Frandzen.

Europarekord i miner

Tre års blodig intern krig, hvor mere end hvert andet hus i landet blev ødelagt, ryster man ikke lige af sig. Ikke kun under overfladen, men også rent fysisk lægger borgerkrigen store hindringer i vejen for Bosniens udvikling.

60 De mange angreb, tilbagetrækninger og stillingskrige mellem krigsparterne efterlod millionvis af eksplosive visitkort. Bosnien er i dag det tættest minerede land i Europa, og de mange landminer trækker landets udvikling markant ned i tempo.

70 »Landminer er et element, som man er nødt til at kigge på. Det kommer til at tage meget lang tid at få ryddet op, men vi bliver også nødt til at have det med i betragtning, hver gang man arbejder med en anden problemstilling. Mineproblemet er på mange måder forbundet med den økonomiske udvikling og griber ind i mange andre ting,« siger Seid Turkovic, der er leder af Human Security i UNDP.

80 UNDP står for den overordnede koordination af indsatsen mod landminer i Bosnien og arbejder i øvrigt med at sætte fokus på geografiske områder, hvor minefelter har særlig betydning for den økonomiske udvikling.

Infrastrukturen er et af de punkter, hvor landminer er til særlig stor gene.

Udbygning af vejnettet bliver dyrere og mere kompliceret som følge af krigens efterladenskaber.

»Hvis man vil bygge en ny hovedvej i landet, hvor skal man så gøre det? Ud over

90 at rydde plads for vejen, duer det heller ikke, hvis det er livsfarligt at køre forkert eller at holde ind til siden,« siger Seid Turkovic.

Aktuelt bliver der inden for det næste år påbegyndt et stort motorvejsprojekt, der skal strække sig fra Budapest i Ungarn til Ploce ved den kroatiske Adriaterhavskyst og dermed skære midt igennem Bosnien.

100 »Mineproblemet bringer omkostningerne til den bosniske del af projektet meget op – det vil sige, at der må tages penge andre steder fra, hvilket er med til at sætte udviklingen i stå. Det gør igen området mindre attraktivt for investorer, som i forvejen kan have svært ved at finde egnede steder at etablere sig, hvis ikke det skal blive for dyrt på grund af nærliggende minefelter, der må tages hensyn til,« forklarer Seid Turkovic.

Store problemer i det små

110 Effekten viser sig både på det store plan og i det nære miljø. Mere end dyre motorveje, reducerede turismeindtægter og udenlandske investeringer drejer bekymringerne for indbyggerne i landområderne sig om langt mere jordnære elementer – bogstaveligt talt.

Genopbygning af huse og genhusning af fordrevne flygtninge er stadig blandt topprioriteterne i Bosnien, der anslås at

150

120 have en halv million flygtninge, der endnu ikke har været i stand til at vende hjem – ofte på grund af landminer, der blokerer for deres tilbagevenden.

»For nylig havde vi et rydningsprojekt i et nordligt distrikt, hvor vi havde bygget huse op igen, for at en stor gruppe mennesker kunne vende hjem. Vi var selv ret glade for det, men da vi skulle gøre det sidste færdigt og forbinde elektriciteten, kunne det ikke lade sig gøre, fordi der lå miner i vejen for energiforsyningen,« fortæller Seid Turkovic om et aktuelt eksempel.

130 Bevæger man sig blot få kilometer uden for Sarajevo, skygger de forladte murbrokker og støvede ruiner for indtrykket af et land, der drømmer om EU. Trods krigens efterdønninger fornemmes der alligevel tilløb til bedre tider.

140 »Folk begynder at bekymre sig mindre, om man er kroat eller serber, men tænker i stedet på, hvor man kan bo, få et job eller købe en ny bil. Der er håb og tro på fremtiden, men først og fremmest skal man have økonomien i gang,« mener Seid Turkovic.

Og før byggekranerne, bulldozerne og bygningskonstruktørerne kan komme til, så er et af de vigtigste redskaber i det perspektiv en metaldetektor.

BOSNIEN-HERCEGOVINA

Areal: 51.129 kvadratkilometer (DK 43.094)

Indbyggere: 4 millioner

Hovedstad: Sarajevo (Cirka 500.000)

Styreform: Demokrati

Etnisk sammensætning: 48% bosniakker, 37% serbere, 14% kroater

Sprog: Serbokroatisk

Arbejdsløshed: 40%

BNP pr. indbygger: 1.900 dollars (DK 28.900)

Kilde: CIA World Factbook 2003

160

170

Kampen er kun lige begyndt

180 **Efter krigens ødelæggelser er landbruget Bosniens vigtigste ressource. Det er samtidig også det, som efterladte miner ligger mest i vejen for. Ny rapport giver bedre mulighed for indsatsen mod landminer, der vil plage Bosnien i mange årtier frem.**

Af Rasmus Haargaard

190 Gårdspladsen er rummelig, og græsarealerne på begge sider er store og øde. Men hundens snor er kort. I sit lille hus kan den lige akkurat ligge i ly for regnen og skue ud over bjergene, der stadig er sneklædte på toppen. Den kan også gå en tur. Bare ikke længere end to

meter, som er længden på lænken. Men det har sine årsager. De samme årsager, som gør, at gyngestativet foran gården står ubrugt og mørnet. Skråt bagved hundehuset markerer de gule strimler indgangen til minefeltet, hvor Darvin Lisica er taget ud for at tage situationen i øjesyn. Stedet er Barice, et bjergområde et kvarters kørsel fra Sarajevo.

200 »Det er et traditionelt fritidsområde, hvor befolkningen fra især Sarajevo plejede at tage hen, når de havde fri. Der er også planer om at bygge et sportscenter her, når der engang bliver mulighed for det,« forklarer Darvin Lisica.

210 Som deputy director i Bosnia and Herzegovina Mine Action Centre (BHMACH) arbejder han med at koordinere mineindsatsen landet over. Her i Barice arbejder en græsk organisation med at rydde en del af området, og Darvin Lisica er ude for at lave de indledende øvelser til en teknisk undersøgelse.

En undersøgelse, der skal give et mere præcist billede af, hvor meget af det markerede område, der egentlig er mineret.

Optegnelserne er tit usikre, og de kort, som militæret fra begge sider har afleveret efter krigen, er sjældent særligt præcise.

220 **Miner i millionvis**

Situationen i Barice er ikke noget særsyn. I alt er mere end fire procent af Bosniens areal kategoriseret som mineområde. Det gør landet

til det tungest minerede i Europa. Nogle steder er minefelterne fysisk markerede med afspærringer, men de fleste er umarkerede og har højest nogle advarselsskilte.

230 Skønnede tal siger, at der er cirka 1,3 million miner spredt over hele landet. Ligeligt fordelt mellem deciderede landminer og UXO's (ueksploderet ammunition). De tættest minerede områder findes omkring demarkationslinjen, der adskiller den serbiske republik fra den bosnisk-kroatiske føderation. Men ingen af de 16 regioner, landet er delt op i, er upåvirket af mineproblemet.

240 »Det er umuligt at komme med nogen præcise tal – især omkring UXO's. I virkeligheden tror jeg ikke, der er helt så mange, som statistikken viser. Men problemet er ikke antallet af miner, men antallet af lokalsamfund, der er ramt af problemet, så det gør ikke nogen forskel,« siger Darvin Lisica, der tilbage i hovedkvarteret i Sarajevo forklarer om den store udfordring, BHMACH står over for de næste mange år.

250 Arbejdet med minerydning gik i gang i 1996, men der er stadig langt fra overblik over situationen. Først i de seneste par år er man begyndt at få nok viden til at kunne prioritere rydningsindsatsen.

»Vi er gået fra akutfasen over til en mere langsigtet planlægning, da vi nu bedre kan forstå mineproblemet i Bosnien-Hercegovina. Et af problemerne har været manglende systematik, og et andet problem har været mangel på viden om den effekt, som minerne har,« siger Darvin Lisica, som energisk tegner og fortæller om, hvordan alle minefelter nu sættes ind i et skema, der prioriterer dem efter risiko og effekt for lokalsamfundene.

Miner set fra en ny vinkel

Landminernes konsekvenser for samfundet er blevet kortlagt i en tyk rapport, der har været undervejs i halvandet år og forventes at blive offentliggjort i løbet af sommeren.

270 »Den gør, at vi nu også har socioøkonomiske data. Før var fokus kun på selve minerydningen, og hvor risikoen for miner var størst. Nu kan vi skabe et bedre og mere præcist billede af situationen,« siger Darwin Lisica.

I rapporten fastslås det blandt andet, at hver fjerde af Bosniens cirka 6.000 beboede områder er ramt af mineproblemet, som således har direkte konsekvenser for 1,4 millioner indbyggeres hverdag. Hver femte af de ramte lokalsamfund har siden 1996 fået 280 ryddet dele af området af minerydningsorganisationer.

»Det vigtigste element i rapporten er oplysningerne om, hvad minerne de enkelte steder blokerer for. Sådan information har vi ikke haft før, og det vil gøre arbejdet mere effektivt,« mener Darwin Lisica.

290 Det er først og fremmest udnyttelse af landbrug, som minerne ligger i vejen for. Skovområder, græsningsarealer og marker til dyrkning topper listen over konsekvenserne. Også blokering af infrastruktur og basale ting som huse og rent drikkevand er et udbredt problem.

Urealistisk målsætning

Udsigten til et minefrit Bosnien fortaber sig mange årtier frem. Officielt skal landet som medunderskriver af Ottawa-konventionen have fjernet alle miner i 2009. En målsætning,

300 der er indføjet i den officielle strategi for indsatsen, men det får Darwin Lisica til at trække på smilebåndet.

2.000 kvadratkilometer er udpeget til mineområde, og sidste år lykkedes det at rydde 6,4 kvadratkilometer. En hurtig udregning får situationen til at virke noget trøstesløs, men tallene kan nemt bøjes.

»Med mere erfaring og effektivitet kan vi nok rydde 10 om året, og med de kommende års

310 undersøgelser vil vi nok opdage, at mineområderne ikke er helt så store, som vi tror nu. Det kommer også meget an på den økonomiske støtte. Vi kalkulerer ikke mere med penge fra det internationale samfund,« siger Darwin Lisica.

Budgettet for mineindsatsen i 2004 lyder på 44 millioner dollars, men reelt er kun de 20 til stede. Det mærkes, at det efterhånden er ni år siden, borgerkrigen sluttede, og fokus på 320 Bosnien begyndte at aftage.

Den typiske vurdering er, at problemet vil tage 60-70 år at komme til livs. Men der er også dem, der ser lidt lysere på tingene, fortæller Darwin Lisica, mens han tænker sig længe om og tager sig til den skaldede isse.

»På en god dag, når jeg er optimist... så vil jeg måske sige 25 år. Så kan problemet være reduceret til et acceptabelt niveau. Det vil sige, hvor landet er fri for ulykker, og alle har 330 mulighed for at leve et normalt liv,« siger han.

Kampen mod landminer er med andre ord kun lige begyndt. Hunden på bjerget i Barice kan således belave sig på et liv i kort snor. Men måske en af dens nærmeste efterfølgere kan få mere frihed og plads at boltre sig på.

340

Ud af 6.146 undersøgte lokalsamfund (svarende til 95% af Bosniens befolkning) var 1.366 direkte påvirket af tilstedeværelsen af landminer. I de 1.366 samfund fordelte problemerne sig således:

Type områder med blokeret adgang

Ikke-landbrugsjord (især skov)	84%
Græsningsarealer	63%
Landbrugsjord (marker)	57%
Veje	19%
Huse	17%
Drikkevand	15%
Vand til andre formål	13%
Anden infrastruktur	9%
Kunstvandet landbrugsjord	5%

350

Kilde: Landmine Impact Survey

Med minefeltet i køkkenhaven

360 **For indbyggerne i landområderne er miner en del af dagligdagen, som man må lære at leve med. For at overleve er det ind imellem nødvendigt at løbe risikoen, og når børnene leger, må de voksne lege med.**

Af Rasmus Haargaard

- Fra hoveddøren til skiltet er der knap fire meter. Imellem står det lille træskur med brænde og nogle få redskaber op til buskadset, hvor det enkle budskab stråler med hvidt fra skiltets knaldrøde facade.
- 370 Dødningehovedet kræver ingen oversættelse. Langs kanten til bevoksningen har Mustafa Hrsumovic bygget et interimistisk trådhegn til at dække det stykke tættest på døren til huset. Hegnet bestående af et par tynde pinde og et halvt ødelagt trådnet synes mere symbolsk end anvendeligt. »Det er for børnenes skyld. De leger foran huset, og tit kommer der også børn fra
- 380 andre familier. De ved godt, hvor de ikke må gå hen, men de er små og forstår ikke rigtig faren,« siger Mustafa. Med sin familie bor han sammen med tre andre familier i et ramponeret hus i to etager, der er hjem for i alt 17 mennesker – heriblandt seks børn mellem 7 og 10 år. Den fare, Mustafa hentyder til, er de 1,8 million kvadratmeter, der er udpeget som minefarligt område i Ugorsko, som er en
- 390 landsby lidt mere end fem kilometer nordvest for Sarajevo. Et mineområde, der begynder cirka fire meter fra familiens hoveddør. Mustafa prøver at sørge for familiens overlevelse ved ind imellem at passe lidt kvæg og hente brænde fra skoven. Så bliver han nødt til at gå ud i minefelterne, og hans hustru, Latifa, vænner sig aldrig til ængstelsen, når hun sidder tilbage og venter
- 400 på ham. Men det værste er alligevel børnene. »Vi er meget bekymrede for dem, især når også vores børnebørn er her. Så er vi nødt til at blive hos dem og hele tiden være
- vagter for dem, når de leger. Nogle af dem forstår det, men vi er også bange for at fortælle dem det hele, for så gør de måske noget dumt af nysgerrighed,« fortæller Latifa.
- 410 Landsbyen ligger i et bakketerræn, og bag ved huset er der en tæt bevoksning af skov og krat. Nedenfor er der et stort åbent stykke mark med højt græs, som børnene hver dag krydser, når de skal i skole. Igennem græsset er der trådt en smal og tydelig sti, hvor der ikke ligger miner. I hvert fald er der ikke sket nogen ulykker endnu.
- 420 **Fabrikken blev ødelagt** Konfrontationslinjen fra belejringen af Sarajevo under borgerkrigen gik igennem Ugorsko, der derfor er tæt mineret. Området er kategoriseret som høj prioritet på listen over landets minefelter, men er alligevel ikke blandt de værst ramte, forklarer Bozalija Sadeid, der er teknisk konsulent i Bosnia and Herzegovina Mine Action Centre.
- 430 Fra kontoret i Sarajevo er han med til at koordinere den regionale indsats i området. Kontakten med de lokale sker i samarbejde med organisationen Civil Protection. Netop lederen af den lokale afdeling, Eset Muracevic, venter for foden af bakken, som en stor del af byen ligger på. I den røde Opel kører han næsten hver dag rundt i området og snakker med folk og får henvendelser fra beboerne.
- 440 »Før i tiden var der en stor fabrik her i byen, hvor de fleste arbejdede. Men den blev ødelagt under krigen ligesom alt andet, så folk er nødt til at dyrke landbruget og hugge træer til vinteren, men det kan de

ikke engang på grund af minerne. Mange gør det alligevel for at klare sig,« fortæller Eset Muracevic.

De fleste af landsbyens huse blev ødelagt under krigen, og en stor del af indbyggerne har siden ikke kunnet vende tilbage, da deres hjem nu ligger midt i et minefelt. Nogle af de hjemløse har søgt væk fra byen og ind til Sarajevo, og andre steder er man rykket sammen hos andre familier – for eksempel som i tilfældet med Mustafa og hans familie, der har boet tre år i deres nuværende bolig. Siden krigen har de ikke kunnet flytte tilbage til deres oprindelige hjem.

460 »Landsbyen hjælper de ramte familier med husly og midler til at klare sig. Men det er kun lige nok til at overleve,« siger Eset Muracevic, inden han bliver afbrudt af Mustafas nabo, der ejer det store stykke land, der omgiver husene. Han er kommet for at fortælle, at han dagen før fandt seks miner i græsset, hvor han bor, da han var ved at klippe det. Eset Muracevic noterer det og lover, at de vender tilbage senere.

470 »Vi får hver dag fem-seks henvendelser fra lokale om miner og UXO's (ueksploderet ammunition), som de har fundet. Senere tager vi så ud og fjerner dem,« forklarer han.

Bolig i skudlinjen

Naboen går hjem, og Eset Muracevic sætter sig ind i bilen og fører an længere op ad Mujkica Brdo, bakken som den fjerneste del af landsbyen ligger på. Den blev nationalt kendt under krigen, hvor de to parter her stod særligt skarpt over for hinanden.

Det kan Zehrid Pasalic især bevidne. Han bor nær toppen af bakken, og konfrontationslinjen gik bogstaveligt talt igennem hans indkørsel. Resultatet af den uheldige placering ses på de billeder, som han skynder sig ind i huset efter. Her har han forevigt sit hjem før krigen og den

stenbunke, det var forvandlet til, da han vendte tilbage.

Nu står det store hvide hus igen og pynter på bakken med udsigt over byen. I dag er det ikke militære styrker, men hvide jeeps, der holder i hans indkørsel. Det er Norwegian People's Aid, der er i gang med at rydde et område i nærheden på 35.000 kvadratmeter. Det er de færdige med til november, hvis pengene slår til. Zehrids grund var noget af det første stykke land, der blev ryddet for miner, da arbejdet gik i gang i 1996. Huset er nu bygget helt op igen med køkkenhave og en lille mark til. Før arbejdede Zehrid på fabrikken, men nu ernærer han sig af det lille stykke jord, der hører til huset.

500 »Det var meget vigtigt, at der blev ryddet, så jeg kunne begynde at dyrke jorden. Og først og fremmest, at huset kunne genopbygges,« siger han.

Det går godt, og Zehrid og hans kone og to børn klarer sig udmærket. Det ses på ham, når han ivrigt fortæller og viser huset og haven frem. Det selvsikre smil vakler kun ved spørgsmålet om, hvordan de ville klare sig, hvis ikke der så hurtigt var blevet ryddet miner.

520 Zehrid tænker et stykke tid, kigger væk og trækker så på skuldrene. »Det går okay nu,« nøjes han med at konstatere.

Fat skovlen og bed en bøn

Langt fra alle af Zehrids naboer har fået ryddet deres grund. Men mange af dem er alligevel flyttet tilbage.

530 »De går ud på deres jord, begynder at grave og beder til Gud om, at de ikke rammer en mine. Mange af indbyggerne arbejdede på den gamle fabrik, der lavede eksplosiver, så de synes måske heller ikke, at det er så farligt,« siger Eset Muracevic.

Der kan godt gå flere år, før en mine bliver opdaget, selvom jorden dyrkes. Det kan komme an på få millimeter, om den bliver udløst. Således blev en mand længere oppe ad vejen dræbt for tre år siden, da han

540 pløjede jorden et sted, der ikke var markeret som mineområde.

Det er arbejdsvilkårene for indbyggerne, der også slås med andre problemer. Det område, som Norwegian People's Aid arbejder på, er med til at spærre for elektricitetsforsyningen. Den er i stykker og kan i øjeblikket ikke repareres, da den går igennem minefeltet. I stedet har indbyggerne på toppen af bakken koblet sig

550 på en el-mast, der egentlig skulle forsyne et andet område, for blot at have en smule strøm. Ikke helt lovligt, men de lokale myndigheder vender det blinde øje til.

Næste forår kan nogle af de tidligere indbyggere vende tilbage og rekonstruere deres huse, når det lille stykke er ryddet. Meget afhænger af støtten fra donorer til at betale for arbejdet.

560 »Noget af det vigtigste arbejde for os er at have kontakt med og lægge pres på de lokale myndigheder og donorer for at hjælpe til med genopbygningen. Med den nuværende støtte og fart på rydningen vil der være miner her i mindst de næste 60 år,« fortæller Eset Muracevic. Inden den tid bliver Mustafa formentlig nødt til at udskifte trådhegnet.

Pas på trinnet

570

Voksne mænd er i størst fare for at miste liv eller lemmer, siger statistikken. Og har man først trådt på en mine – og overlevet - er vejen tilbage til et nogenlunde almindeligt liv brolagt med forhindringer.

Af Rasmus Haargaard

Er man en mand i den erhvervsaktive alder, skal man være særlig forsigtig med, hvor man sætter fødderne. Især når man bor i et område, hvor der ligger landminer i jorden. Ifølge statistikkerne er tre ud af fire ofre for mineulykker nemlig mænd i alderen 15 til 59 år. Men det er nu næppe, fordi denne gruppe er særligt klodset anlagt. Forklaringen er snarere nød end uforsigtighed. Ud af 129 registrerede mineofre i 2003 var 99 mænd. De blev alle ofre for en ulykke, mens de enten passede kvæg, dyrkede jord eller samlede brænde.

Og som regel sker ulykkerne i områder, der i forvejen er kendt som mineområder. Men når alternativet er, at familien sulter, så har mineskilte ikke den store effekt, forklarer Almedina Komic, som er disability country manager (leder af invaliditetssektoren) i Handicap International. Organisationen arbejder med at indsamle oplysninger til de statistikker, der bygger på tilbagemeldinger fra de lokale samfund rundt om i landet. Tallene viser, at antallet af mineulykker har været støt faldende siden krigens afslutning, men sidste år var der alligevel 62 registrerede dødsfald, mens 67 personer blev invalideret. Informationerne om ofrene bruges blandt andet i forhold til den fremtidige oplysningsindsats, der vil blive målrettet mere mod de særligt udsatte befolkningsgrupper i landområderne.

610

Den svære vej tilbage

Men de mennesker, for hvem det allerede er for sent, har svære vilkår for at vende tilbage til et almindeligt liv. Det bosniske hospitalsvæsen er ikke berømt for sit høje niveau inden for proteser og

behandling af lemlæstede. Faktisk kniber det med overhovedet at få ordentlige proteser, og kapaciteten til at holde dem ved lige er slet ikke til stede. Derudover befinder mineofre sig juridisk i et ingenmandsland.

”Mineofre bliver ikke behandlet anderledes end andre mennesker med forskellige former for invaliditeter. Desuden er der uensartede love i de to republikker og i de 16 regioner,” siger Almedina Komic. Der findes internationale organisationer til at hjælpe de overlevende ofre videre i tilværelsen, men ressourcerne står ikke helt mål med behovet. Handicap International forsøger på et mere overordnet niveau at arbejde for at forbedre mineofrenes position i samfundet.

”Vi ønsker ikke at give særbehandling, men der skal være lighed for folk med handicap og lige love for alle. Sådan er det ikke her,” mener Almedina Komic.

620

630

Når nysgerrighed er en dødssynd

640

Advarsler mod uforsigtighed har trange kår, når alternativerne er ikke-eksisterende. Men oplysningsarbejdet i mineindsatsen opprioriteres i håb om at begrænse de fatale følger.

Af Rasmus Haargaard

Nysgerrighed, letsindighed og glemsomhed. Med andre ord: De tre dødssynder. Tonen er kontant og direkte i de officielle anbefalinger, som myndighederne

650 udstikker. Men virkeligheden i Bosnien-Hercegovina nødvendiggør det. I erkendelse af, at landminerne er kommet for at blive mange år frem, har oplysningsarbejdet fået en central plads i indsatsen mod miner.

»Vi kan ikke eliminere mineproblemet inden for den nærmeste årrække. Derfor er Mine Risk Education blevet et meget

660 vigtigt element i vores indsats. Det drejer sig om at arbejde både med skoler og med voksne, og om at få en bedre kontakt med lokalsamfundene,« siger Darvin Lisica, deputy director i Bosnia and Herzegovina Mine Action Centre (BHMIC).

Mine Risk Education (MRE) er den gren af indsatsen, der har som målsætning at øge bevidstheden om miner i den brede

670 befolkning – for derigennem at minimere antallet af ulykker og forbedre samarbejdet med de små samfund. MRE har mange former. Oplysningskampagner i radio, tv og aviser er ved at vinde frem, og lokalt sker det ved samarbejde med skoler og visse steder endda med henvendelser fra dør til dør.

»Det lokale samfund er vores fokus nu, hvor det før mere drejede sig om den akutte indsats med rydning, genhusning og

680 genopbygning. Med MRE laver vi en mere hel plan for hele lokalsamfundet,« siger Biljana Dralic, MRE Officer i BHMIC. En del af målsætningen er også at inddrage lokalområderne i mineindsatsen ved blandt andet at overdrage opgaven med at markere minefelter til lokale kræfter.

En stor del af oplysningsarbejdet er støttet af UNICEF, og opmærksomheden er da også især rettet mod de yngste målgrupper. Den lokale MRE-indsats varetages af

690 minerydningsorganisationer samt organisationer, der helt har specialiseret sig i oplysningsarbejdet.

Børn begår fejl

En af de sidstnævnte er Genesis Project, som har eksisteret siden 1996 og med et dusin ansatte arbejder med skolebørn i Republika Srpska, den serbiske republik.

»Vi kan ikke fjerne minerne, så vi lærer

700 børnene at leve med dem. Eleverne ved som regel noget om miner, men de har tit misforståede opfattelser og begår fejl. For eksempel går de ud tæt på mineområderne, fjerner mineskilte og så videre,« fortæller Zoran Ivankovic, der er ansvarlig for Genesis Project's workshop for børn mellem 9 og 12 år. Projektet arbejder med udvalgte elever for skolerne, som så skal fungere som en slags

710 forbilleder og lære fra sig til de øvrige børn. Ressourcerne til indsatsen står nemlig langt fra mål med behovet.

»Vi forsøger at gøre børnene til en slags undervisere for de øvrige. De får alt materialet og kan så lære det videre til de andre børn,« forklarer Zoran Ivankovic. Programmet er tilrettelagt, så workshoppen når rundt til 10 skoler på ét år. Derfor holder Genesis Project også en slags

720 seminarer for lærere for at ruste dem til selv at tage emnet op med eleverne. De seneste par år er Mine Risk Education blevet intensiveret kraftigt, men der er visse grundlæggende faktorer, der er svære at lave om på.

»Det bliver nemmere at udføre MRE, når økonomien i landet bliver bedre. For når

folk er sultne, så går de ud i skoven på trods af alle advarsler,« siger Biljana Dralic.
730 Dødssynd eller ej.

Retten er sat

Oplysning om miner til skolebørn er en mangelvare på langt de fleste skoler, selvom loven forpligter til det. I stedet rykker alternative undervisere ud forklædt som kaniner, granater, katte og dommere.

Af Rasmus Haargaard

740 *Det var en dramatisk dag i retten. De to hovedtiltalte røg ind i et stormvejr af anklager og belastende vidneudsagn, og flere gange kom temperamentet i kog både på anklagebænken og blandt tilhørerne og nævningetinget. Den endelige dom var enstemmig og uden ankemulighed.*

Den blå folkevogn er fyldt op med skumgummidyrr, kulisser af pap, højtalere, et par kostumer og andre småting, der tilsammen udgør et af de mest populære våben i kampen mod landets skjulte plager – landminer.

750 Klokken er halv tolv, og en snes forventningsfulde elever følger generte og nysgerrige de tre mænd og en kvinde, der bærer remedierne ind i et af skolens klasselokaler. Der er en halv time til starten på showet, der er det første af dagens to forestillinger.

760 ”Det er et svært emne at arbejde med, når det er børn. Den form, som dukketeater normalt har, er simpel og let at forstå, men miner er et meget komplekst emne at formidle til de små elever,” siger Drasko Stojcevic, den ene af de fire ”puppet masters”.

770 Dukketeateret er en del af organisationen Genesis Project, der arbejder med mineoplysning til børn. Dukkeførerne har opført stykket hundredvis af gange på skoler rundt om i landet – hidtil dog stort set kun i den serbiske republik, Republika Srpska.

”Der sker altid noget nyt. Vi har manuskript, men dialogen med børnene er svær at forudsige, så vi improviserer en del og forsøger at få børnene til at komme med

780 løsningerne til os,” fortæller Ljubisa Vasic, en anden af aktørerne.

Første tiltalte var Minen, der under afhøringen lagde vægt på sin rolle som en slags lille sommerfugl, der lever i naturen og spreder kærlighed. Men efterfølgende aflagde Kaninen en stærkt kritisk forklaring i vidneskranken, hvor den beskyldte Minen for løgn, bedrag og blodtørst, hvilket skabte røre i salen.

790

I dag er turen kommet til de to afdelinger af skolen Vuk Karadzic i landsbyen Omarska i den nordvestlige del af Bosnien-Hercegovina – cirka 40 kilometer nordvest for den serbiske hovedby, Banja Luka. Ved middagstid opføres stykket på satellitskolen uden for byen og et par timer senere på den centrale skole i byen.

800 Omarska ligger få kilometer fra skillelinjen, hvor de serbiske og bosniske styrker kæmpede under borgerkrigen. Især områderne langs denne linje er tæt mineret, og her har oplysningsarbejdet særlig høj prioritet.

810 ”Vi vil gerne nå ud til alle skoler, men det er så stort et område, at vi må prioritere. Vi tager ikke ud til skoler, hvor der ikke ligger miner i nærheden. Her er det endda ikke så slemt – på andre skoler har børnene legeplads 50 meter fra afmærkningen af minefelter,” forklarer Ljubisa Vasic, der i dukketeateret er iklædt en dommerkappe og fungerer som en slags fortæller, der guider børnene igennem de forskellige problemstillinger.

Under kronvidnet Biens forklaring blev det for meget for de to anklagede, Minen og

820 *Granaten. I et ukontrolleret vredesudbrud krakelerede facaden hos de to, der hidtil havde bedyret deres uskyld. "I vil røre os, og bum bum bum, vi eksploderer," råbte Minen blandt andet, og skyldsspørgsmålet var herefter en let sag for nævningene.*

På den lille skole er 39 børn på plads, og på den store er der lidt over 100. Showet er bygget op som en retssag, hvor eleverne udgør juryen. Undervejs stopper Ljubisa Vasic op og diskuterer med børnene. Responsen fra eleverne, der er mellem 6 og 830 11 år, er massiv med mange grin og klare domsafsigelser. Denne form for undervisning er tydeligvis et uvant, men meget velkomment indslag. "Det er et problem, at vi er de eneste, der arbejder med det her i Republika Srpska, for vi kan nå rundt til alle skoler én gang hvert andet år. Derfor underviser vi også 840 lærere i, hvordan de bruger mineoplysning i undervisningen," forklarer Drasko Stojcevic. Skolerne har en forpligtelse til at bruge mindst tre timer om året på mineoplysning, men det er de færreste, der kan magte det. Mangel på materialer og uddannelse af lærerne er de største hindringer. "Derfor er skolerne også altid glade for, at vi kommer og laver det her, især når de kan 850 se, hvordan det fanger børnene. Vi får tit henvendelser, og nogle gange bliver vi endda tilbudt penge for at komme ud. Men det er altid gratis," siger Ljubisa Vasic.

860 *Næste sag i retsprotokollen var en tiltale for uforsvarlig omgang med efterladte våben. Anklaget var Musen, der af sin ven Katten i flere tilfælde var observeret pille ved geværer og ueksploderede genstande i et forladt skur. Efter længere tids afhøring og votering hos juryen endte det med en betinget dom med krav om at lære mere om miner og andre våben. Musen modtog dommen.*

Efter cirka 40 minutters teater slutter det hele med lidt musik og dans. Børnene er begejstrede og mener også at have lært noget nyt.

- 870 "Vi lærte meget om, at man ikke må gå i områder, man ikke kender, og at man kan blive dræbt af miner, hvis man træder på dem," siger Martina på syv år, der selv ser mineafmærkningerne, når hun besøger sin tante. "Jeg lærte noget nyt ved, at man heller ikke må røre ved våben, der ligger rundt omkring. De kan også være farlige," supplerer Alexander, der også er syv år.
- 880 Ingen af de to kan erindre at have haft anden mineundervisning i deres skoletid. Derfor giver teateret et tiltrængt input, mener også Radojka Cubrar, der er lærer på skolen. "De lærer meget af det på den måde, det er tilpasset børnene. Alle dukketeatre efterlader noget i børnenes sind ved, at de deltager og kommunikerer med aktørerne," siger hun.
- 890 "Bagefter bliver teateret diskuteret i klasserne, og man kan bruge det i mange forskellige fag ved at arbejde videre med det på hver sin måde i for eksempel serbisk, formning, musik eller matematik," fortæller Radojka Cubrar. Et af målene med dukketeateret er netop på den måde at få skolerne til at implementere emnet miner i dagligdagen. "Vi forsøger at gøre projektet 900 selvopretholdende ved at lave dette og også undervise og snakke med lærerne, så de selv kan arbejde videre med det sammen med børnene," siger Ljubisa Vasic, mens dyr og kulisser proppes ind i den blå varevogn efter endnu en dag på de skrå brædder. Det er nødvendigt, at skolerne nu selv kan gå videre med mineoplysning. Næste skoleår bevæger dukketeateret sig nemlig 910 videre til den bosniske republik, så andre skoler og andre elever kan stifte bekendtskab med Musen, Minen, Katten, Granaten, Bien og Kaninen.